

SPREMEMBE RABE TAL NA OBMOČJU POMURSKE STATISTIČNE REGIJE

Igor Žiberna

Dr., prof. geografije in zgodovine, izr.prof.

Oddelek za geografijo

Filozofska fakulteta

Koroška cesta 160, SI - 2000 Maribor, Slovenija

e-mail: igor.ziberna@um.si

UDK: 711.14:911.9

COBISS: 1.01

Izvleček

Spremembe rabe tal na območju pomurske statistične regije

V prispevku smo prikazali spremembe rabe tal na območju pomurske statistične regije v obdobju 2000-2020. Analizirane so spremembe na 11 kategorijah rabe tal na nivoju celotne regije in na nivoju občin. Prikazane so tudi smeri sprememb rabe tal. Spremembe obdelovalnih površin so prikazane s pomočjo koeficienta ekstenzifikacije.

Gljučne besede

Raba tal, opuščanje obdelovalnih površin, prehranska varnost

Abstract

Land use changes in the Pomurje statistical region

The paper showed land use changes in the Pomurje statistical region in the period 2000-2020. Changes are analysed in 11 categories of land use at the level of the whole region and at the level of municipalities. The directions of land use change are also analysed. Changes in arable land are shown using the extensification coefficient.

Keywords

Land use, abandonment of arable land, food security

1. Uvod

Ena od značilnosti Obpanonskih pokrajin je velik pomen kmetijstva v gospodarstvu. Ravninski in blago razgibani gričevnati relief z ugodnimi pedogeografskimi in podnebnimi značilnostmi nudi dobro osnovo za poljedelstvo, vinogradništvo, sadjarstvo in živinorejo (Senegačnik 2012, 411). Kot tako predstavlja največje sklenjeno območje najboljših kmetijskih zemljišč v Sloveniji. Iz strateškega vidika je to najpomembnejše območje za proizvodnjo hrane v Sloveniji (Cunder 2009, 117). Analize spremembe rabe tal na kmetijsko najkakovostnejših legah kažejo, da se obdelovalne površine zmanjšujejo, predvsem na račun ozelenjevanja, zaraščanja in ogozdovanja, v bližini naselij pa tudi na račun širjenja pozidanih površin (Žiberna 2013; Žiberna 2018).

V prispevku želimo prikazati spremembe rabe tal na območju pomurske statistične regije v obdobju 2000-2020. Analizirane so spremembe na 11 kategorijah rabe tal na nivoju celotne regije in na nivoju občin. Prikazane so tudi smeri sprememb rabe tal. Spremembe obdelovalnih površin so prikazane s pomočjo koeficienta ekstenzifikacije.

2. Metodologija

Podatke o rabi tal za leti 2000 in 2020 smo povzeli po Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP). To objavlja podatke o kmetijski rabi tal v shp formatu (Medmrežje 1). Vektorske podatke smo za vsako zemljiško kategorijo spremenili v rastrske, z velikostjo celice 5m x 5m. Metodologija zajemanja rabe tal se je znotraj obravnavanega časovnega razpona spremenila, zato so vse oblike rabe tal za leto 2000 uvrščene v 21 kategorij, za leto 2020 pa v 26 kategorij. Z združevanjem razredov smo ustvarili enajst kategorij rabe tal: njive in vrtovi, vinogradi, sadovnjaki, ostali trajni nasadi, travniki, zemljišča v zaraščanju, mešana raba zemljišč, pozidana in sorodna zemljišča, gozd, ostalo in vodne površine. Opozorimo naj, da so v kategorijo »pozidana in sorodna zemljišča« pogosto vštete tudi parcele neposredno ob stavbah, ki so bolj podvržene spremembam rabe tal, zato se nemalokrat zgodi, da se površina te kategorije lahko celo zmanjša.

Podatke o rabi tal za leti 2000 in 2020 smo medsebojno primerjali in ugotavljali smeri spreminjanja rabe tal ter intenzivnost teh sprememb. Posebno pozornost smo namenili intenzivnejšim oblikam rabe tal, predvsem njivam in vrtovom, vinogradom, sadovnjakom in ostalim trajnim nasadom, ki smo jih združili v skupino obdelovalnih površin. Na osnovi razmerja med površinami s procesom ekstenzifikacije (prehod obdelovalnih površin v neobdelovalne) in površinami s procesom intenzifikacije (obraten proces) smo izračunali še koeficient ekstenzifikacije. Podatke smo obdelali na nivoju celotne statistične regije in na nivoju občin v pomurski statistični regiji.

3. Spremembe rabe tal na območju pomurske statistične regije

3.1. Raba tal leta 2000 in 2020

Leta 2000 so na območju Slovenije njive in vrtovi pokrivali 216980,1 ha površja (10,7 %), vinogradi 25423,3 ha (1,2 %), sadovnjaki 24926,3 ha (1,2 %), ostali trajni nasadi pa 1182,3 ha (0,1 %) površja. Travniki so se nahajali na 351741,7 ha (17,3 %), zemljišča v zaraščanju na 25568,4 ha (1,3 %), gozdovi na 1205682,7 ha (59,2%), pozidana in sorodna zemljišča pa na 108370,0 ha (5,3 %). Leta 2020 so njive in vrtovi pokrivali 181425,2 ha (8,9 %) površja, vinogradi 17981,9 ha (0,9 %), sadovnjaki 32420,5 ha (1,6 %) in ostali trajni nasadi 2845,8 ha (0,1 %) površja. Traviške

površine so se nahajale na 352666,7 ha (17,4 %), zemljišča v zaraščanju na 39278,6 ha (1,9 %), gozdne površine na 1231265,7 ha (60,7 %), pozidane in sorodne površine pa na 113293,2 ha (5,6 %) površja. Med obravnavanimi tipi rabe tal so se v obravnavanem obdobju najbolj zmanjšale površine njiv in vrtov (za 35554,9 ha ali za 1,7 odstotnih točk (OT)). Zmanjšale so se tudi površine vinogradov (za 7441,2 ha ali za 0,4 OT). Sadjarske površine so se povečale za 7494,2 ha (za 0,4 OT), ostali trajni nasadi pa za 1663,5 ha. Najbolj so se povečale površine gozdov (za 25583,0 ha ali za 1,5 OT) in zemljišč v zaraščanju (za 13710,1 ha ali za 0,7 OT). Pozidane in sorodne površine so se povečale za 4923,2 ha (ali za 0,3 OT). Če med obdelovalne površine uvrstimo njive in vrtove, vinograde, sadovnjake in ostale trajne nasade, potem lahko ugotovimo, da smo jih v Sloveniji v obdobju 2000-2020 izgubili skupaj 33838,7 ha (zmanjšanje za 1,6 OT). V povprečju smo torej izgubili 1611,4 ha obdelovalnih površin na leto ali 31,0 ha na teden (Žiberna, Konečnik Kotnik 2020).

Leta 2020 se je največ njiv in vrtov nahajalo v pomurski statistični regiji (56960,3 ha ali 42,7 % površja te statistične regije). Veliko njiv in vrtov se je nahajalo tudi na območju podravske statistične regije 49257,7 ha ali 22,6 % površja te regije. Na območju pomurske statistične regije se je nahajalo 31,4 %, na območju podravske statistične regije pa 27,2 % vseh njiv in vrtov v Sloveniji. V obeh regijah skupaj se je torej nahajalo 58,6 % vseh slovenskih njiv in vrtov (naj omenimo, da pomurska statistična regija pokriva 6,6 %, podravska pa 10,8 % površja Slovenije). V obravnavanem obdobju so se površine njiv in vrtov zmanjšale v vseh statističnih regijah. Največje absolutno zmanjšanje se kaže v osrednjeslovenski (za 10697,4 ha ali za 4,19 OT), v podravski (za 4752,5 ha ali 1,33 OT) in pomurski statistični regiji (za 3643,7 ha ali 2,65 OT).

V Sloveniji smo imeli leta 2000 268512,1 ha obdelovalnih površin (13,2 % celotnega površja Slovenije), do leta 2020 pa se je ta površina zmanjšala na 234673,4 ha (ali na 11,6 %), torej za 33838,7 ha (ali za 1,6 OT). Leta 2020 se je največ obdelovalnih površin nahajalo na območju pomurske statistične regije (61982,4 ha ali 46,4 % površja te statistične regije). Med statističnimi regijami sta po obdelovalnih površinah izstopali še podravska (59538,5 ha ali 27,3 %) in savinjska statistična regija (23196,3 ha ali 9,7 % površja regije). Obdelovalne površine so se v obravnavanem obdobju v absolutnem smislu najbolj zmanjšale na območju osrednjeslovenske statistične regije (za 9822,4 ha ali za 3,8 OT), podravske (za 6594,9 ha ali za 2,0 OT), savinjske (za 4128,0 ha ali za 1,7 OT) in pomurske statistične regije (za 3522,2 ha ali za 2,6 OT). Kljub velikemu naravnemu potencialu za kmetijsko dejavnost sodi pomurska statistična regija med tiste, v katerih je proces opuščanja obdelovalnih površin najintenzivnejši (Žiberna 2012).

Struktura rabe tal na območju pomurske statistične regije v letih 2000 in 2020 je razvidna v Preglednici 1. Zelo sporočilen je podatek, da so njive in vrtovi v obeh letih pokrivali daleč največji delež površja: leta 2000 45,4%, leta 2020 pa še vedno 42,7 %. Druga največja kategorija so gozdovi, katerih delež se je v obravnavanem obdobju povečal s 30,5 % na 32,7 %. Za 2,6 odstotnih točk so se povečala tudi zemljišča v zaraščanju. Pozidane in sorodne površine so se v 21 letnem obdobju povečale za 342,4 ha ali za 0,3 odstotne točke. Obdelovalne površine, ki so se leta 2000 nahajale na 65501,2 ha (49,1 % površja) so se do leta 2020 zmanjšale za 3518,8 ha ali za 2,6 odstotnih točk, vendar so še vedno pokrivalo 46,4 % površja.

Preglednica 1: Raba tal na območju pomurske statistične regije v letih 2000 in 2020.

Kategorija rabe tal	2000 (ha)	2000 (%)	2020 (ha)	2020 (%)	Razlika (ha)	Razlika (OT)
Njive in vrtovi	60601.2	45.4	56960.3	42.7	-3640.9	-2.7
Vinogradi	2913.3	2.2	2211.7	1.7	-701.6	-0.5
Sadovnjaki	1979.4	1.5	2738.8	2.1	759.4	0.6
Ostali trajni nasadi	7.2	0.0	71.5	0.1	64.3	0.0
Travniki	14276.8	10.7	12978.5	9.7	-1298.3	-1.0
Zemljišča v zaraščanju	615.3	0.5	4037.5	3.0	3422.3	2.6
Mešana raba zemljišč	2045.4	1.5	36.8	0.0	-2008.5	-1.5
Gozd	40712.2	30.5	43646.8	32.7	2934.7	2.2
Pozidane in sosrodne površine	9002.1	6.7	9344.6	7.0	342.4	0.3
Ostalo	130.0	0.1	250.0	0.2	120.0	0.1
Vodne površine	1244.5	0.9	1250.8	0.9	6.3	0.0
SKUPAJ	133527.4	100.0	133527.4	100.0	0.0	0.0

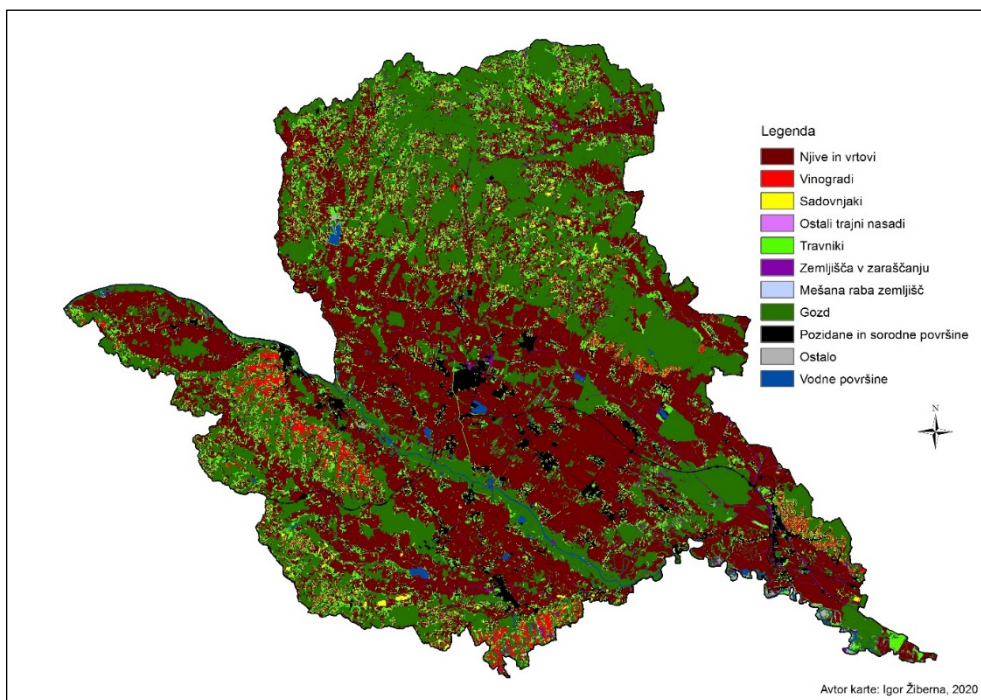
Obdelovalne površine	65501.2	49.1	61982.4	46.4	-3518.8	-2.6
----------------------	---------	------	---------	------	---------	------

Vir: Medmrežje 1; lastni izračuni, 2020.

Njive in vrtovi so se v največji meri nahajali na ravninskih območjih (Ravensko, Dolinsko, Apaško polje, Spodnje Mursko polje, Ščavniška dolina, na Goričkem pa v dolinah Ledave, Kobiljskega potoka in Velike Krke s pritoki). Vinogradi so bili skoncentrirani v termalnem pasu Radgonsko-kapelskih gor, Ljutomerskih gor, Lendavskih gor in Dobrovniških gor. Sadjarske površine so se nahajale v razpršeni obliki na gričevju.

Obsežni kompleksi gozdnih površin so bili skoncentrirani na območju osrednjega in vzhodnega Goriškega, kjer zaradi plitvih in suši bolj izpostavljenih prsti na produ in pesku v gozdnih sestojih izstopa bor. Gozdne površine se nahajajo tudi na vlažnejšem ravninskem območju na prehodu Ravenskega v Dolinsko, ob reki Muri, na Spodnjem Murskem polju med Muro in Ščavnico ter ponekod v Slovenskih goricah (Slika 1).

Med občinami po deležu obdelovalnih površin izstopajo tiste na Ravenskem (Odranci 70,5 %, Turnišče 66,0 %, Tišina 65,6 %, Beltinci 62,4 %), na Spodnjem Murskem polju (Križevci 58,8 %, Veržej 52,0 %) in na Apaškem polju (Apače 57,9 %) (Slika 2). V absolutnem smislu je največ obdelovalnih površin na območju občin Moravske Toplice (6500,3 ha), Lendava (5937,7 ha), Ljutomer (5222,5 ha), Puconci (4642,2 ha) in Beltinci (3887,4 ha). Največje zmanjšanje obdelovalnih površin je zaznati na območju občin Murska Sobota (za 312,4 ha), Moravske Toplice (za 269,4 ha), Puconci (za 267,9 ha) in Gornja Radgona (za 232,2 ha).

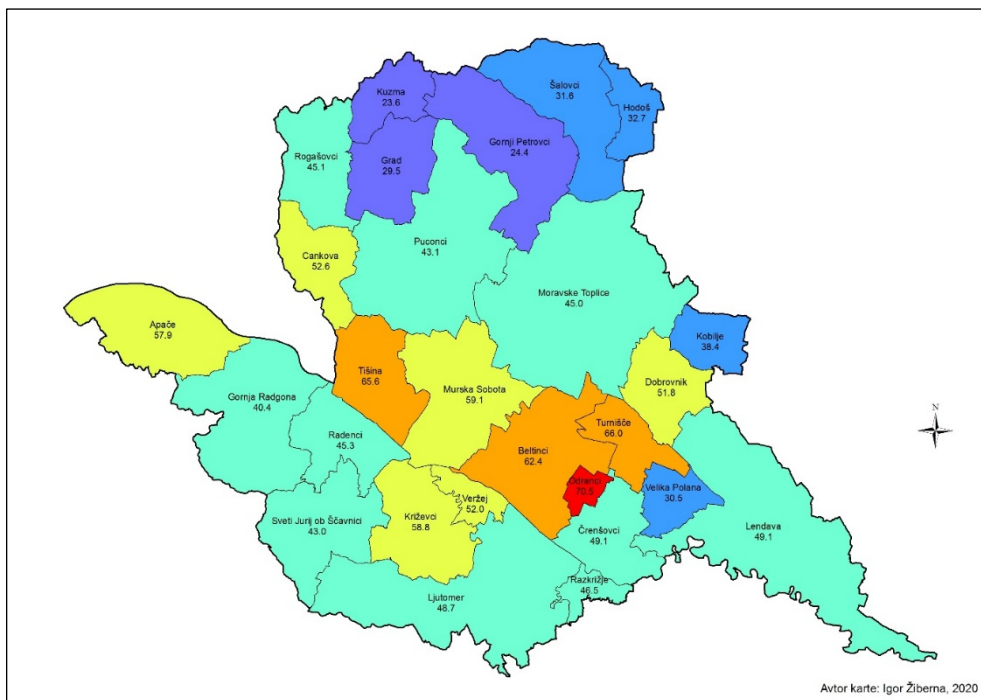
Slika 1: Raba tal na območju pomurske statistične regije leta 2020.

Vir: Medmrežje 1; lastni izračuni, 2020.

Vinogradniških površin je največ v občinah Gornja Radgona (537,3 ha ali 7,2 % površja te občine), Ljutomer (511,5 ha), Radenci (326,5 ha), Lendava (254,5 ha), Moravske Toplice (138,8 ha) in Sveti Jurij ob Ščavnici (108,0 ha). V relativnem smislu je delež vinogradniških površin najvišji v občini Radenci (9,6 %). Vinogradniške površine so se najbolj zmanjšale v občinah Lendava (za 240,0 ha), Ljutomer (za 147,7 ha) in Moravske Toplice (za 93,7 ha). Sadjarske površine so enakomerneje razporejene, še vedno pa prevladujejo na območju občin, ki se nahajajo ali vsaj deloma posegajo v termalni pas. Leta 2020 je bilo največ sadjarskih površin na območju občin Ljutomer (346,9 ha), Moravske Toplice (330,6 ha), Puconci (245,3 ha) in Lendava (191,7 ha). Med obdelovalnimi površinami so sadjarske površine edine, ki so se v obravnavanem obdobju povečale: na območju pomurske statistične regije smo tako imeli leta 2020 za 759,2 ha več sadjarskih površin. Najbolj so se te povečale na območju občine Ljutomer (za 146,2 ha), Lendava (za 97,3 ha) in Sveti Jurij ob Ščavnici (za 51,2 ha). Zmanjšanje (za 2,5 ha) je bilo zaznati le na območju občine Murska Sobota.

Travniških površin je bilo največ na območju občin Ljutomer (1249,5 ha), Moravske Toplice (1224,1 ha), Puconci (1174,3 ha) in Gornja Radgona (1172,6 ha), v relativnem smislu pa na območju občin Grad (17,0 %), Rogašovci (16,3 %), Kuzma (16,0 %) in Gornja Radgona (15,7 %). Travniške površine so se na območju celotne regije zmanjšale za 1421,4 ha, najbolj pa na območju občin Lendava (za 723,4 ha), kjer gre pretežno za spremembo travnikov v zemljišča v zaraščanju. Zemljišča v zaraščanju sodijo med kategorijo rabe tal, ki se je v obdobju 2000-2020 najbolj povečala in sicer za 3422,3 ha, torej celo bolj kot gozdne površine. Zanimivo je, da

so se za podobno vrednost zmanjšale površine njiv in vrtov. Največ zemljišč v zaraščanju se nahaja na območju občin Lendava (534,6 ha ali dobra osmina vseh zemljišč v zaraščanju na območju pomurske statistične regije), Moravske Toplice (409,9 ha), Ljutomer (341,2 ha), Puconci (323,3 ha) in Gornji Petrovci (318,9 ha), v relativnem smislu pa na območju občin Velika Polana (7,7 %), Gornji Petrovci (4,8 %), Lendava (4,4 %) in Hodoš (3,7 %). Površine z zemljišči v zaraščanju so se najbolj povečale na območju občin Moravske Toplice (za 398,0 ha), Puconci (309,5 ha), Lendava (307,1 ha) in Gornji Petrovci (278,6 ha). Na območju pomurske statistične regije je proces zaraščanja opazen ne le v marginalnih območjih, pač pa tudi na območjih občin, ki so v socioekonomskem pogledu vitalnejše, kar je zaskrbljujoče.

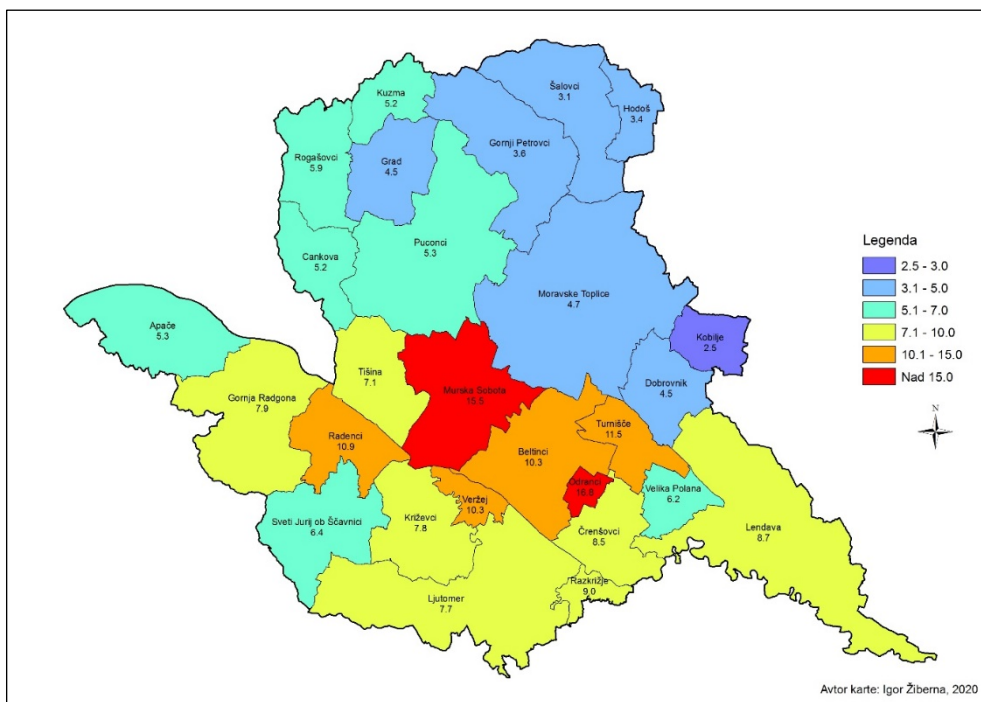

Slika 2: Delež obdelovalnih površin po občinah na območju pomurske statistične regije leta 2020.

Vir: Medmrežje 1; lastni izračuni, 2020.

Največ gozdnih površin se je leta 2020 nahajalo na območju občin Moravske Toplice (5591,1 ha), Puconci (4039,3 ha) in Gornji Petrovci (3592,4 ha), v relativem smislu pa na območju občin Kobilje (53,4 %), Hodoš (53,1 %) in Kuzma (51,8 %).

Pozidane in sorodne površine so se v največji meri pojavljale na območju občin z večjimi naselji: Lendava (1052,3 ha), Murska Sobota (1000,1 ha), Ljutomer (829,8 ha), Moravske Toplice (678,3 ha) in Beltinci (640,3 ha). Zanimivo je, da so v občini Odranci pozidane površine pokrivala 16,8 % površja, kar je več kot v občini Murska Sobota (15,5 %). To anomalijo si lahko razlagamo s sorazmerno majhno površino prve (Slika 3). Pozidane in sorodne površine so se najbolj povečale na območju občin Murska Sobota (za 184,3 ha), Lendava (za 160,2 ha) in Beltinci (za 123,4 ha).

Slika 3: Delež pozidanih in sorodnih površin po občinah na območju pomurske statistične regije leta 2020.

Vir: Medmrežje 1; lastni izračuni, 2020.

3.2. Smeri spremembe rabe tal v obdobju 2000 - 2020

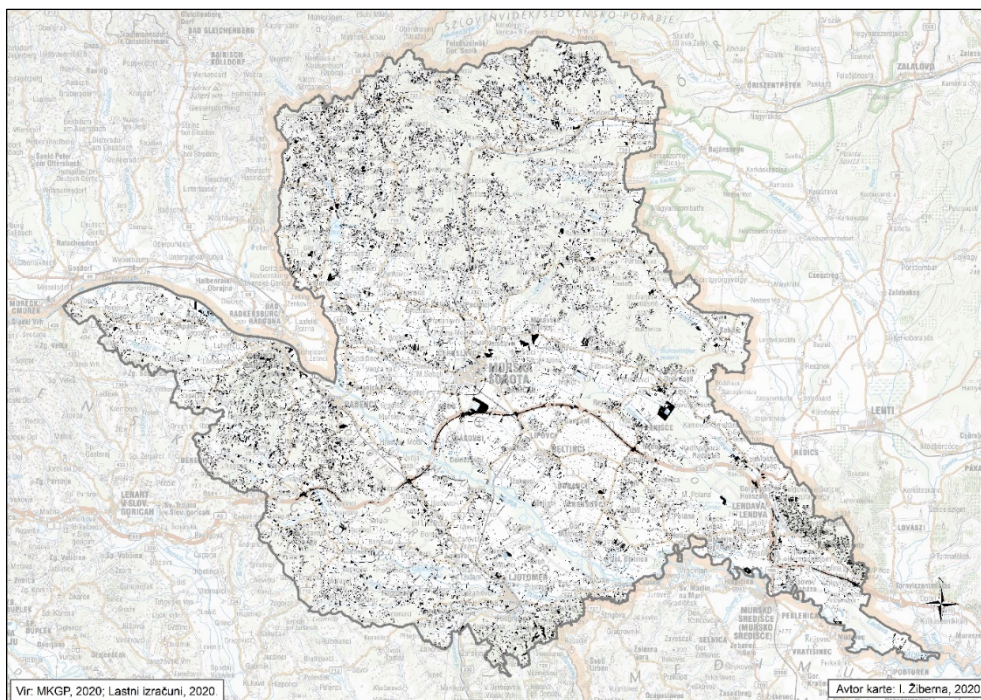
V dosedANJI analizi smo se pri spremembah rabe tal omejili na spremembe površin in delež posameznih kategorij rabe tal. V nadaljevanju se bomo osredotočili na smeri spremembe rabe tal. V obravnavanem obdobju je prišlo do spremembe kategorij rabe tal na 25241,3 ha ali na 18,9 % celotnega površja pomurske statistične regije. Kategorije rabe tal so se med leti 2000 in 2020 najbolj ohranile na območju občin Kobilje (na 91,5 % površja občine), Odranci (88,0 %), Beltinci (87,1 %) in Tišina (88,0 %), najmanj pa na območju občin Velika Polana (71,6 %) in Razkrižje (72,5 %). Do sprememb, vendar znotraj kategorij obdelovalnih (intenzivnih) površin je prišlo na 1197,4 ha (0,9 %). Do sprememb, vendar znotraj neobdelovalnih (ekstenzivnih) oblik rabe tal je prišlo na 9160,3 ha (6,9 %). Proces spremembe neobdelovalnih v obdelovalne površine se je zgodil na 5682,4 ha (4,3 %), obraten proces (ekstenzifikacija), pa na 9201,2 ha ali na 6,9 % površja. Na osnovi razmerja med opuščeni in novonastalimi obdelovalnimi površinami smo izračunali t.i. koeficient ekstenzifikacije, ki za območje celotne pomurske statistične regije znaša 1,62. Statistično to pomeni, da se je v obravnavanem obdobju na vsak hektar novonastalih obdelovalnih površin pojavilo 1,62 opuščeni obdelovalni površin. Ta vrednost je nekoliko nižja od slovenskega povprečja (1,68). Pomurska statistična regija je po vrednosti koeficienta ekstenzifikacije v obdobju 2000-2020 za osrednjeslovensko (3,22), gorenjsko (2,37) in primorsko notranjsko statistično regijo (1,93) (Žiberna, Konečnik Kotnik 2020).

Na območju celotne regije so bile najpogostejše smeri sprememb rabe tal naslednje: njiva v travnik (4204,9 ha), travnik v njivo (3387,8 ha), travnik v zemljišče v zaraščanju (1636,4 ha), travnik v gozd (1607,6 ha), njiva v pozidane in sorodne površine (1254,7 ha), mešana raba zemljišč v gozd (1204,8 ha), njiva v gozd (796,9 ha), travnik v pozidane in sorodne površine (541,6 ha) in travnik v sadovnjak (510,0 ha).

V nadaljevanju bomo predstavili najpogostejše smeri spremembe rabe tal po občinah. Največje površine s prehodi njiv in vrtov v travnike so se nahajale na območju občin Gornja Radgona (380,5 ha), Puconci (355,3 ha), Moravske Toplice (331,0 ha) in Ljutomer (312,4 ha). V relativnem smislu so se ti procesi najintenzivneje odvijali v občinah Kuzma (na 7,8 % površja občine), Rogašovci (6,6 %) in Grad (6,5 %). Pogosto je bilo zaznati tudi obraten proces-prehod travnikov v njive in vrtove in to najbolj na območju občin Ljutomer (405,3 ha), Lendava (388,3 ha) in Moravske Toplice (369,3 ha), v relativnem smislu pa najbolj v občinah Sveti Jurij ob Ščavnici (4,2 %), Ljutomer (3,8 %) in Šalovci (3,5 %). Prehod travnikov v zemljišča v zaraščanju je tretja najpogostejša sprememba rabe tal in se je v največjem obsegu zgodila v občinah Lendava (28,3 ha), Moravske Toplice (183,6 ha), Gornji Petrovci (153,6 ha) in Ljutomer (141,4 ha), v relativnem smislu pa v občinah Velika Polana (5,3 %), Gornji Petrovci (2,3 %), Lendava (1,9 %) in Grad (1,8 %). Naslednja pogosta sprememba je prehod travnikov v gozd, ki je bil po površinah najintenzivnejši v občinah Lendava (192,3 ha), Moravske Toplice (182,4 ha) in Gornji Petrovci (173,5 ha), v deležih pa v občinah Velika Polana (6,1 %), Gornji Petrovci (2,6 %), Razkrižje (2,3 %), Kuzma (2,1 %) in Grad ter Črenšovci (po 2,0 %). Prehod njiv v pozidana in sorodna zemljišča je bil največji v občinah Murska Sobota (147,3 ha), Lendava (143,2 ha) in Moravske Toplice (118,7 ha), v deležih pa v občinah Turnišče (3,3 %), Odranci (2,5 %) in Murska Sobota (2,3 %). Njive in vrtovi so najbolj intenzivno prehajali v zemljišča v zaraščanju v občinah Moravske Toplice (123,3 ha), Puconci (107,3 ha) in Gornji Petrovci (104,4 ha), v relativnem smislu pa v občinah Gornji Petrovci (1,6 %), Šalovci (1,5 %), Kuzma in Hodoš (po 1,3 %) ter Velika Polana (1,2 %). Največ površin s prehodom njiv in vrtov v gozd se nahaja v občinah Moravske Toplice (88,5 ha), Gornji Petrovci (79,1 ha) in Puconci (67,7 ha), v deležih pa v občinah Velika Polana (1,5 %), Gornji Petrovci (1,2 %), Razkrižju (0,9 %) ter v Črenšovcih, Kuzmi, Rogašovcih in Gradu (0,8 %).

Omenili smo že, da sodi pomurska statistična regija zaradi naravnih značilnosti med tiste z največjim pridelovalnim potencialom, po drugi strani pa je stopnja opuščanja obdelovalnih površin med največjimi. V pomurski statistični regiji so se v obdobju 2000-2020 obdelovalne površine zmanjševale s povprečno stopnjo 167,7 ha na leto oziroma 3,2 ha na teden (Žiberna, Konečnik Kotnik 2020). V nadaljevanju bomo predstavili stopnjo opuščanja obdelovalnih površin po občinah. Največ obdelovalnih površin so v obravnavanem obdobju opustili v občini Moravske Toplice (854,5 ha ali na 5,9 % površja občine). Na nekdanjih obdelovalnih površinah se danes najpogosteje nahajajo travniki (446,4 ha), zemljišča v zaraščanju (124,4 ha) in pozidane in sorodne površine (146,8 ha). Na območju iste občine se torej kažejo procesi zaraščanja in procesi (sub)urbanizacije. Med občine z največ opuščeni obdelovalnimi površinami sodijo še Lendava (744,6 ha), Puconci (731,5 ha), Ljutomer (705,4 ha) in Gornja Radgona (633,7 ha). V Lendavi se na nekdanjih obdelovalnih površinah danes nahajajo travniki (319,9 ha), pozidane in sorodne površine (173,5 ha) in zemljišča v zaraščanju (141,3 ha). V Puconcih so danes na nekdanjih obdelovalnih površinah predvsem travniki (443,2 ha), zemljišča v zaraščanju (125,8 ha), pozidane in sorodne površine (82,2 ha) ter gozd (79,2 ha). Podobna struktura je tudi v občinah Ljutomer

in Gornja Radgona. V relativnem smislu je največ opuščenih obdelovalnih površin v občini Kuzma (11,0 % površja občine), predvsem na račun izrazitega prehoda v travnike. V relativnem smislu izstopajo še občine Rogašovci (10,7 % na račun prehoda v travnike in zemljišča v zaraščanju), Grad (9,9 %, prehod v travnike), Radenci (9,8 %, prehod v travnike in v zemljišča v zaraščanju) in Gornja Radgona (9,2 %, prehod v travnike, zemljišča v zaraščanju in gozd).

Slika 4: Območja umika obdelovalnih površin na območju pomurske statistične regije v obdobju 2000-2020.

Vir: Medmrežje 1; lastni izračuni, 2020.

Med kategorijami neobdelovalnih površin v pomurski statistični regiji se je najbolj povečala površina zemljišč v zaraščanju. Največje povečanje izkazuje občina Lendava (za 517,3 ha), predvsem na račun travnikov (228,3 ha), njiv in vrtov (90,5 ha), vinogradov (47,5 ha) in mešane rabe zemljišč (47,4 ha). Veliko povečanje zemljišč v zaraščanju beležijo še občine Moravske Toplice (na račun zmanjšanih površin travnikov ter njiv in vrtov), Ljutomer (na račun travnikov, vinogradov ter njiv in vrtov), Puconci, Gornji Petrovci in Šalovci (povsod predvsem na račun travnikov ter njiv in vrtov). V relativnem smislu je največje povečanje zemljišč v zaraščanju mogoče zaznati v občinah Velika Polana (za 7,6 % površine občine), Gornji Petrovci (za 4,7 %), Lendava (za 4,3 %), Šalovci (za 3,8 %), Hodoš (za 3,6 %) in Grad (za 3,4 %).

Med kategorijami rabe tal, ki so v pomurski statistični regiji beležile povečanje so tudi pozidane in sorodne površine. Te so se najbolj povečale v občini Lendava (za 350,4 ha), predvsem na račun njiv in vrtov (143,2 ha), travnikov (80,8 ha) in gozda (62,6 ha). Večje povečanje je bilo zaznati še v občinah Murska Sobota, Moravske Toplice, Beltinci, Puconci in Ljutomer. Pozidane in sorodne površine so se najmanj povečale v

občinah Kobilje, Razkrižje, Kuzma, Hodoš in Grad. V relativnem smislu so se pozidane površine najbolj povečale v občinah Odranci (za 5,0 % celotne površine občine), Turnišče (4,9 %), Murska Sobota (4,1 %), Beltinci (3,2 %), in Lendava (2,9 %).

Če oba procesa umestimo v prostor, se kaže dokaj izražena dvojnost: novonastala zemljišča v zaraščanju se pojavljajo na območju celotne pomurske statistične regije, vendar z opazno koncentracijo na območju Goričkega, Lendavskih gor in vzhodnih Ljutomerskih gor. Novonastale pozidane površine se pojavljajo predvsem na ravninskem območju ob Muri, pri čemer je vidno, da je le-te opazno generirala hitra cesta s pripadajočo infrastrukturo (Slika 5).

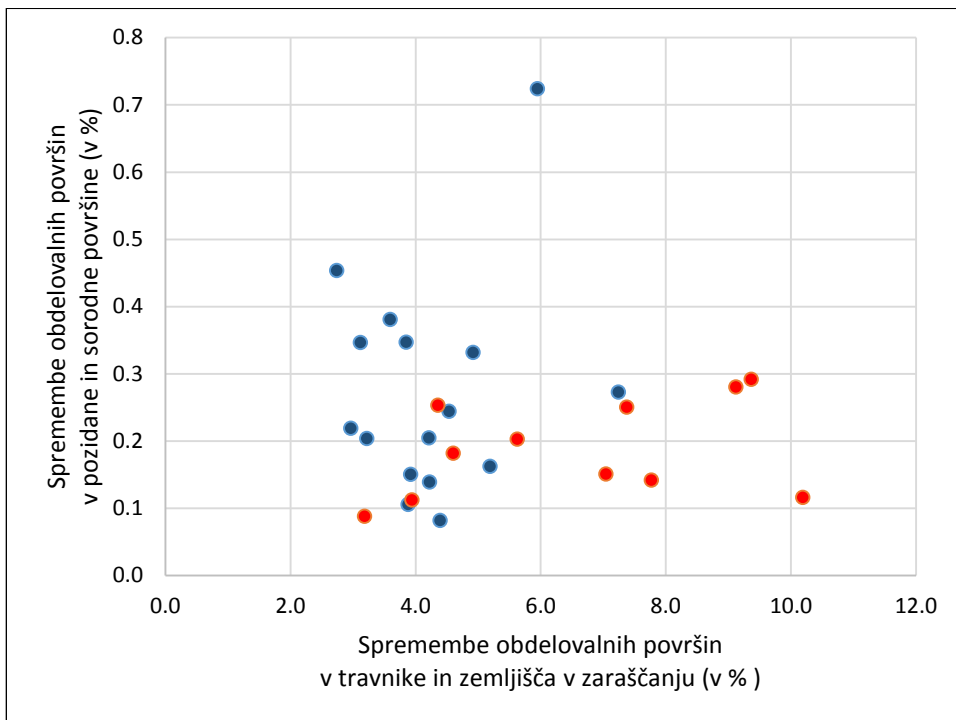

Slika 5: Območja novonastalih pozidanih površin in zemljišč v zaraščanju na območju pomurske statistične regije v obdobju 2000-2020.

Vir: Medmrežje 1; lastni izračuni, 2020.

Da nastopajo razlike v zgoraj opisani dinamiki med Goričkim in ostalimi deli regije lahko opazimo tudi na Sliki 6, ki prikazuje razmerje med novonastalimi zemljišči v zaraščanju in novonastalimi pozidanimi površinami. Vsaka točka predstavlja občino v pomurski statistični regiji, pri čemer so z rdečo barvo označene občine na Goričkem, z modro pa vse ostale. Opazimo lahko rahlo grupiranje v dve gruči. Pri tem občine na Goričkem ne kažejo večjega porasta pozidanih in sorodnih površin, vendar pa nakazujejo večje deleže novonastalih zemljišč v zaraščanju. Obraten proces je mogoče (z izjemo občine Gornja Radgona) opaziti pri večanju deleža novonastalih pozidanih in sorodnih površin. Pri procesu opuščanja obdelovalnih površin je torej mogoče zaznati nekakšno viličenje: na ravninskih, gosteje poseljenih območjih obdelovalne površine v relativno večji meri prehajajo v pozidana zemljišča, medtem

ko v nekaterih gričevnatih, predvsem pa robnih območjih le-te prehajajo v travnike ali zemljišča v zaraščanju.

Slika 6: Razmerje med deležem sprememb obdelovalnih površin v travnike in zemljišča v zaraščanju ter deležem sprememb obdelovalnih površin v pozidane in sorodne površine po občinah v pomurski statistični regiji v obdobju 2000-2020. Z rdečo barvo so označene občine na Goričkem.

Vir: lastni izračuni, 2020.

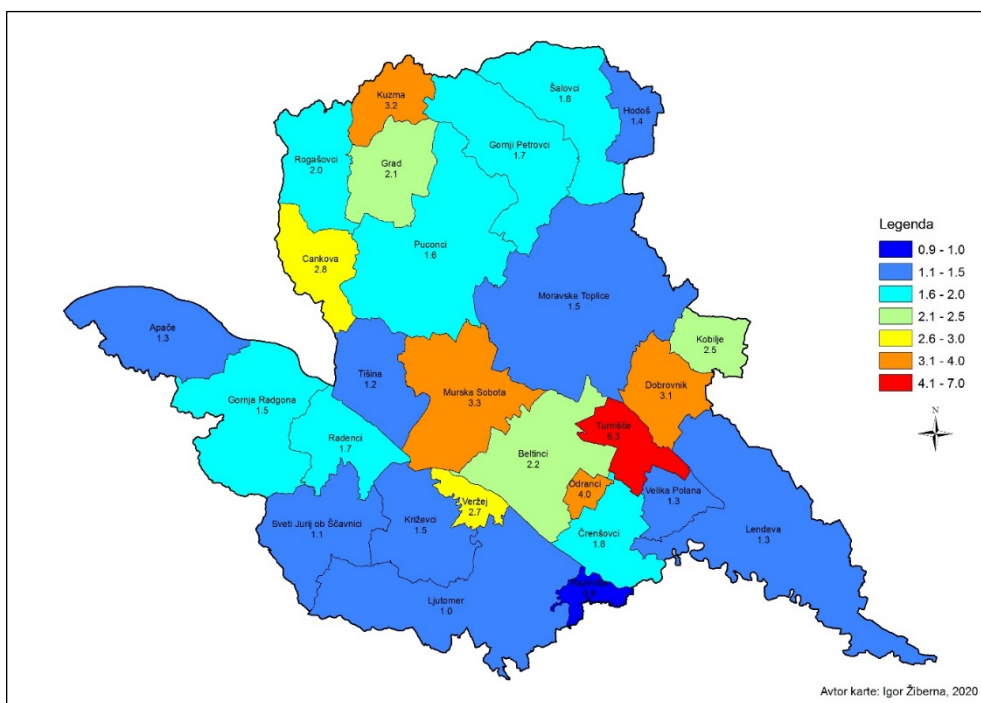
Oglejmo si še smeri sprememb rabe tal v bolj sinteznem smislu, torej med bolj generaliziranimi kategorijami:

- ohranjena oblika rabe tal (kategorije rabe tal se v obravnavanem obdobju niso spremenile)
- spremembe rabe tal znotraj kategorije obdelovalnih površin (npr. njiva v vinograd ali vinograd v sadovnjak)
- spremembe rabe tal znotraj kategorije neobdelovalnih površin (npr. travnik v pozidane površine ali zemljišče v zaraščanju v gozd)
- spremembe rabe tal iz neobdelovalnih v obdelovalne površine ali intenzifikacija (npr. travnik v vinograd ali zemljišče v zaraščanju v njivo)
- spremembe rabe tal iz obdelovalnih v neobdelovalne površine ali ekstenzifikacija (npr. njiva v zemljišče v zaraščanju ali vinograd v travnik).

Razmerje med novonastalimi ekstenzivnimi in intenzivnimi površinami smo poimenovali koeficient ekstenzifikacije. Vrednosti koeficienta nam povedo, koliko novonastalih ekstenzivnih površin je v obravnavanem obdobju nastalo na en hektar novonastalih intenzivnih (obdelovalnih) površin. Vrednosti koeficienta višje od ena

pomenijo več novonastalih ekstenzivnih površin glede na intenzivne (obdelovalne) površine.

Na območju pomurske statistične regije so se kategorije rabe tal v obdobju 2000-2020 ohranile na 108286,1 ha, kar predstavlja 81,1 % površja te regije. Do sprememb znotraj obdelovalnih površin je prišlo na 1197,4 ha (0,9 %), do sprememb, znotraj neobdelovalnih površin pa je prišlo na 9160,3 ha (6,9 %). Sprememba neobdelovalnih površin v obdelovalne se je zgodila na 5682,4 ha (4,3 %), sprememba v obratni smeri (ekstenzifikacija) pa na 9201,2 ha (6,9 %). Koeficient ekstenzifikacije na območju pomurske statistične regije torej znaša 1,62. S to vrednostjo se pomurska statistična regija med vsemi v Sloveniji uvršča na četrto mesto, za osrednjeslovensko (3,22), gorenjsko (2,37) in primorsko-notranjsko (1,93). Površine posameznih kategorij rabe tal so se med občinami pomurske statistične regije najbolj ohranile v občinah Kobilje (ohranjene oblike rabe tal na 91,5 % površja občine), Odranci (88,0 %), Beltinci (87,1 %) in Tišina (87,0 %), najmanj pa v občinah Velika Polana (71,6 %) in Razkrižje (72,5 %). Koeficient ekstenzifikacije je najvišji v občinah Turnišče (6,3), Odranci (4,0), Murska Sobota (3,3), Kuzma (3,2) in Dobrovnik (3,1), najnižji pa v občinah Razkrižje (0,9), Ljutomer (1,0), Sveti Jurij ob Ščavnici (1,1), Tišina (1,2), Apače, Velika Polana, Lendava (po 1,3), Hodoš (1,4) in Moravske Toplice (1,5).

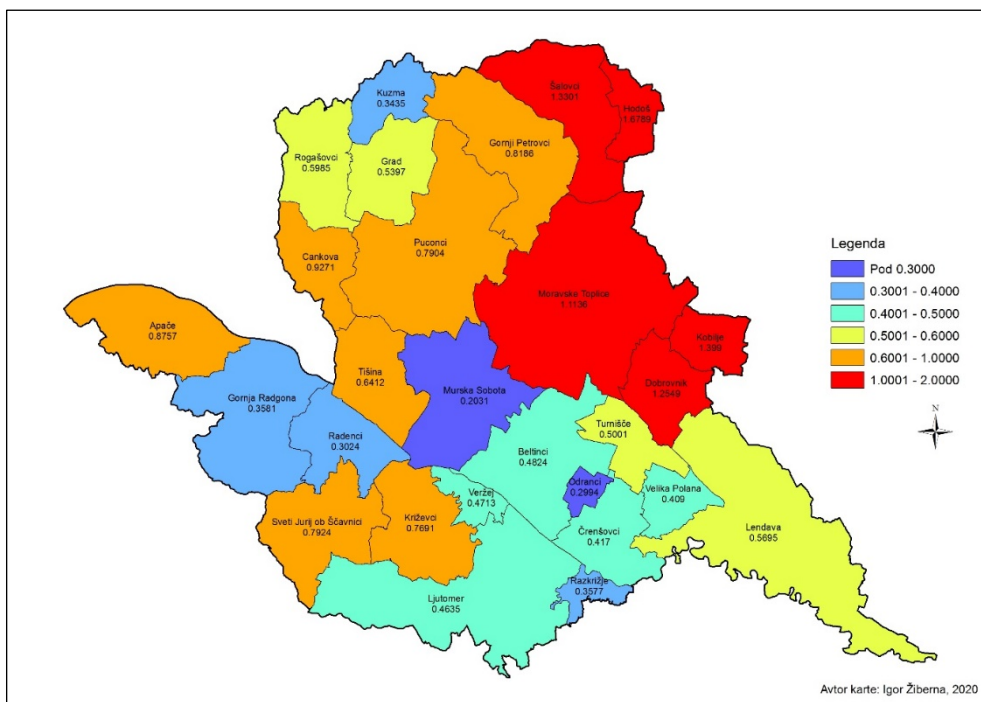

Slika 7: Koeficient ekstenzifikacije po občinah na območju pomurske statistične regije v obdobju 2000-2020.

Vir: lastni izračuni, 2020.

Še boljši kazalec samooskrbnosti posamezne države je primerjava obdelovalnih površin na prebivalca. Po ocenah bi v našem klimatskem območju za prehransko neodvisnost potrebovali okoli 0,3 ha obdelovalnih površin na prebivalca (Perpar,

Kovačič 2006, 64). Obdelovalne površine na prebivalca so v večini občin pomurske statistične regije višje od omenjene minimalne vrednosti, najvišje pa so v občinah Hodoš (1,6789 ha/preb.), Kobilje (1,3990 ha/preb.), Šalovci (1,3301 ha/preb.), Dobrovnik (1,2549 ha/preb.) in Moravske Toplice (1,1136 ha/preb.). Manj kot 0,3 ha obdelovalnih površin na prebivalca imata občine Murska Sobota (0,2031 ha/preb.) in Odranci (0,2994 ha/preb.), nizke vrednosti pa se pojavljajo še v občinah Gornja Radgona (0,3581 ha/preb.), Razkrižje (0,3577 ha/preb.), Kuzma (0,3435 ha/preb.) in Radenci (0,3024 ha/preb.). Podatke je seveda potrebno obravnavati s primerno distanco: ker občine nikakor niso zaprti sistemi se tako presežki kot primankljaji zaradi oskrbe s hrano med seboj uravnavajo, vsekakor pa pričajo o stanju v statistični regiji z najvišjim pridelovalnim potencialom v Sloveniji.

Slika 8: Obdelovalne površine na prebivalca po občinah na območju pomurske statistične regije leta 2020.

Vir: lastni izračuni, 2020.

4. Zaključek

Živimo v času, ko postaja oskrba s po možnosti lokalno pridelano zdravo hrano vse pomembnejša. Ob nizki stopnji samooskrbnosti se večja zavedanje o pomenu, predvsem pa ohranjanju obdelovalnih površin. Pomurska stistična regija sodi med območja z najvišjim pridelovalnim potencialom. Na območju pomurske statistične regije so se v obdobju 2000-2020 površine z njivami in vrtovi zmanjšale za 3640,9 ha, zemljišča v zaraščanju pa povečala za skoraj enako površino, medtem ko so se gozdne površine povečale za 2934,7 ha. Spremembe obdelovalnih površin grede v dve smeri: v smer ozelenjevanja, zaraščanja in ogozdovanja ter v smer pozidanja obdelovalnih površin. Slednji proces je bolj prisoten na ravninskem območju. Goričko

ne kaže večjega porasta pozidanih in sorodnih površin, vendar pa se tam bolj nakazuje prehod v zemljišča v zaraščanju. Koeficient ekstenzifikacije na območju pomurske statistične regije znaša 1,62. S to vrednostjo se pomurska statistična regija med vsemi v Sloveniji uvršča na četrto mesto, za osrednjeslovensko (3,22), gorenjsko (2,37) in primorsko-notranjsko (1,93). Menimo, da so taki trendi za pomursko statistično regijo problematični iz strateških razlogov (prehranska neodvisnost) ter zaradi dobrih naravnih danosti (velik pridelovalni potencial) nelogični in neracionalni. V zadnjih desetletjih se je povečal proces širjenja pozidanih površin na obdelovalna zemljišča, saj so ob tem nastali novi interesi za širjenje stanovanjskih in industrijskih con ter trgovskih in skladiščnih območij predvsem na površine z visokim pridelovalnim potencialom. Po drugi strani pa so kakovostne obdelovalne površine zaradi nezanimanja in pomanjkljive zakonodaje prepuščene apetitom kapitala. Med vzroke za zaraščanje obdelovalnih površin lahko uvrstimo kmetijstvu nenaklonjeno politiko, čeprav pristojno ministrstvo ves čas deklarativno poudarja pomen samooskrbnosti in doma pridelane zdrave hrane.

Literatura

- Cunder, T., 2009: Pomursko kmetijstvo in njegove razvojne možnosti. V: Pomurje. Geografski pogledi na pokrajino ob Muri. Zveza geografov Slovenije in Društvo geografov Pomurja. Murska Sobota.
- Perpar, A., Kovačič, M. 2006: Prostorski vidiki razvoja kmetij. Dela 25. Oddelek za geografijo. Filozofska fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.
- Senegačnik, J., 2012: Slovenija in njene pokrajine. Modrijan. Ljubljana.
- Žiberna, I., 2013: Spreminjanje rabe tal v Sloveniji v obdobju 2000-2012. Revija za geografijo. 15. 8-1. Oddelek za geografijo. Filozofska fakulteta. Univerza v Mariboru.
- Žiberna, I., 2018: Spremembe rabe tal na območjih, ki so strateškega pomena za kmetijstvo in pridelavo hrane v obdobju 2000-2017. Revija za geografijo. 25. 13-1. Oddelek za geografijo. Filozofska fakulteta. Univerza v Mariboru.
- Žiberna, I., Konečnik Kotnik, E., 2020: Spremembe rabe tal v Sloveniji v letih 2000 in 2020. Geografija v šoli (v tisku).
- Medmrežje 1: <http://rkg.gov.si/GERK/> (26.4.2020)

LAND USE CHANGES IN THE POMURJE STATISTICAL REGION

Summary

We live in a time when the supply of locally grown healthy food is becoming very important. The level of self-subsistence grows to be about the importance and, above all, of the preservation of arable land. The Pomurska statistical region is one of the region with the highest production potential. In the Pomurje statistical region, areas with fields and gardens decreased by 3640.9 ha in the period 2000-2020 and overgrown land increased by almost the same area, while forest areas increased by 2934.7 ha. Changes in arable land go in two directions: in the direction of greening, overgrowing and afforestation, and in the direction of the expansion of built-up areas. The latter process is more present in the lowland area. Goričko does not show a significant increase in built-up areas, but there is more evidence of the transition to overgrown land. The extensification coefficient in the Pomurje statistical region area is 1,62. With this value, pomurska statistical region among all in Slovenia ranks fourth, after Osrednjeslovenska (3.22), Gorenjska (2.37) and Primorsko-notranjska statistical region (1.93). We consider such trends to be problematic and for strategic reasons (food independence) and due to good natural conditions (high production potential) are illogical and irrational.

